

ANLAM VE YORUM-DİNİ METİNLERİN ANLAŞILMASI VE YORUMLANMASI

(Tahsin Görgün, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2003, 184 s.)

Sümevra Nalbant¹

Anlama fiili, kavramsal olarak felsefi bir faaliyet şeklinde tanımlanmıştır. Bir şeyin düşünce yoluyla ve zihni bir çaba ile ortaya koyulması ona felsefi bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında felsefenin konusu için söylenen “var olması bakımından mevcut”, her şeyi felsefenin konusu yapabilir. Dinî metinlerin anlaşılması ise teolojinin konusu olmakla birlikte, düşünce sürecini ve yorum faaliyetini beraberinde barındırması, aynı zamanda sistematik ve metodolojik bir iş gerçekleştirmesi bakımından felsefe ile kesişmektedir. Hakikatin peşinde olmakla beraber, bilgi değeri açısından farklılaşan bu iki arayış biçiminin ortak noktası anlamı ortaya çıkarmaktır.

Tahsin Görgün’e ait bu yazıda tanıtacağımız “Anlam ve Yorum Dinî Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması” adlı eserde iki anlayış biçimi gözler önüne serilmektedir; Batı ve İslâm, Modernite ve Sömürü Devletler. Anlama biçimlerini tarihi ve toplumları göz önüne olarak inceleyen Görgün bize bu noktada çok önemli bir şey söylemektedir; “problemimiz olmayan şeyleri problem edinmek” gerçekte zorunlu olmayan bir sürece girildiğini göstermektedir.

Anlam ve Yorum isimli kitabı; Giriş haricinde iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar, *Felsefi Bir Mesele Olarak Dinî Metinlerin Anlaşılması* başlığı altında öncelikle din ve felsefe, din felsefesi ve teoloji arasındaki bağlantıdan bahsetmekte ve bu bağlamda öncelikle dinin problem haline gelmesini tartışmaktadır. Yazara göre, dinin problem haline gelmesi ile dinin problemleri aynı şeyi ifade etmemektedir; zira dinlerin her biri diğer dinler için problem olarak algılanma gelmekle birlikte bugün etkinliğini gösteren din dışı bir anlayış, genel anlamda din olgusunu kendisine bir problem haline getirmektedir. Dinlerin problem haline gelmesi ise her bir din için farklı şekillerde gerçekleşmiştir. Hristiyanlık için bilim, modernite, sekülerizm gibi sorunlar söz konusu iken İslâm için sömürgecilik meydana gelene kadar dinin bir problem olarak ele alınmadığı

¹ Arş. Gör. Sümevra Nalbant, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-posta: sumeyra.nalbant@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1406-8607.

görülmektedir. Sömürgecilik ile İslâm dünyasında başlayan geri kalınmaya neden olan müsebbip arama faaliyeti başlamış; sonucunda da sorumlu gelenek kabul edilmiş; din olgusu ve dindarlık birbirinden farklı şeyler olduğu kabul edilerek geçmişte yaşayan Müslümanlar eleştirilmiş fakat dinin muhafazası sağlanmış, din toptan yok sayılmamış, dinin yeniden yorumlanması ihtiyaç olarak görülmüştür. Bu durum özellikle Mehmet Akif, İkbâl ve Fazlurrahman'ın öncülüğünü yaptığı yeni selefçilikte müşahhas hale gelmiştir. Buradan hareketle anlama yöntemlerinin arka planından tarihi geçmişin büyük rol aldığı, her medeniyetin kendi kavramlarını ürettiğini söylemek mümkündür.

Bu başlıkta değinilen bir diğer önemli mesele ise Hristiyanlık ile İslâm'ın dinî metinlerinin dindeki yerinin aynı olmamasıdır. Hristiyanlıkta Kilise ve yetkilileri anlamın temellendirilmesinde tayin edici bir unsur iken; İslâm'da böyle bir tayin edicilik söz konusu değildir. Fakat bütün farklı özelliklerine rağmen her iki dinin temel metinleri, dinî pratiklerin belirlenmesinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Yazar burada son olarak dinî metinlerin anlaşılmasının ancak dindarları ilgilendiren bir mesele olduğunu iddia etmekte; bu anlamda dindar olmayan veya dinle alakası olmayan insanların dinî metinleri anlamak gibi bir meselesinin olamayacağını, çünkü bunun müspet bir ilişkiyi gerektirdiğini vurgulamaktadır.

Yazar, birinci bölümdeki *Batı Düşüncesinde Anlama ve Yorumlama* başlığı altında dil felsefesi, hermeneutik ve yapısalcılık konularına değinmektedir. Konuya dinî metinlerin anlaşılması ve yorumlanması meselesinde Hristiyanlık ve felsefenin kesiştiği noktayı göstermekle giriş yapan Görgün, Tanrı, varlık, vahiy gibi meselelerin yalnızca Hristiyanlığa ait meseleler olmadığını; din felsefesinin de bu konularla ilgilendiğini belirtmektedir. Başlangıcından itibaren özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan anlama faaliyetlerinin tarihine de değinen yazar anlama biçimlerini üçe ayırmaktadır: İngiliz empirizmi, Alman idealizmi ve Fransız rasyonalizmi.

Anlama ve yorumlama, sanattan başlayarak sembolik dilin var olduğu alanlarda sanat ve dil felsefesini gündeme getirir. Bu noktada üç felsefî tavır vardır: Anglosakson dünyasında yaygın olan dil felsefesi veya analitik felsefe, Alman idealist felsefesinde esasını bulan Hermeneutik ve Fransız tesirinin baskın olduğu bölgelerde etkin olan yapısalcılık. Analitik felsefe dil ve mantık tahlillerini içeren bir anlayıştır. Bu anlayış bir yönüyle empirik bir yaklaşımı, diğer yönüyle sembolik dil yaklaşımını ifade ederek önceki filozofların diline uygulanmayı amaçlar. Mantıkçı pozitivism ve mantıkçı empirizm olarak ikiye ayrılan bu anlayış, temelde metafiziğe karşı çıkmaktadır.

Analitik felsefe, öncelikle kendine dili konu edinerek dilin çok anlamlılığını bir problem olarak görür ve bunu aşmayı hedefler. Bu anlayış, din dilini birçok dil içerisinden bir dil olarak görür ve her bir dili bir tecrübeye ve bu tecrübenin yaşandığı durumlara has kılar. Bu açıdan din dili doğru olmakla birlikte bireyseldir. O nedenle hayatın bütününe teşmil edilemez.

Batı anlayışında gelişen *hermeneutik* ise Almanya’da ortaya çıkmış “yazılı metinleri anlama ve yorumlama” ilkesidir. Adından da anlaşılacağı üzere tek bir anlama yöntemini barındırmaz, birçok farklı türü bulunmaktadır. Konunun düşünürlerinden Ricoeur’a göre bir yorumlama faaliyeti üç aşamada gerçekleşir: Semantik seviye, refleksif seviye ve eksiztansiyel seviye. Semantik seviyede öncelikle fenomenoloji ve hermeneutik tavır birlikte kullanılarak bir anlam katmanı (çok anlamlılık) tespit edilir. Çok anlamlılık, bir yandan açığa çıkan bir anlamı ifade ederken aynı zamanda içerisinde bir başka anlamı gizlediği için sembollerle ifade edilen dinî metinler, kişileri düşünmeye ve araştırmaya zorlamaktadır. Refleksif seviyede ise, tespit edilen sembollerin yorumlanması söz konusudur. Bu aşamada hermeneutik devreye girer ve çok anlamlı bir dil ile muhatap arasındaki anlama ilişkisi gerçekleşir. Bu bir anlamda kişinin sembollerini yorumlayarak kendini gerçekleştirmesini sağlar. Burada çok anlamlılık, pozitivist mantık karşısında bir hakikat olarak kabul edilir ve din diline has bir özellik olduğu vurgulanır. Eksiztansiyel seviyede ise yorum ve yöntemin birbirinden ayrılamayacağına ortaya çıkması beklenir. Bunun da neticesinde yorum ve yöntemlerin birbirine karşı bir üstünlüğü kabul edilmez, aksine her bir yorum varoluşun farklı bir ciheti olarak görülür. Bu kapsamda kutsal metin yorumlanması meselesinde Ricoeur, Hristiyan dinî metinlerinin muhataplarını zorladığını ifade etmektedir. Bunun daha da öncesinde Hz. İsa zaten Ahd-i Atik’te ifade edilenin bir tefsiridir. Ahd-i Cedid ise bir vahiy değil, Allah kelamı olan İsa’nın (olay) bir şahidi/yorumu olmaktadır. Bu anlamda yorumun bir yorumu olan İnciller de yorumlanmamalıdır. Bu durum keşfedildiğinde ise yapılması gereken şey, İncillerdeki dilin çok anlamlılığının tespit edilerek tekrar anlaşılması gerektiğidir. Çünkü olaya şahit olanlar kendi dönemlerinde anlaşılacak ve var olan bir dil kullanırken bugün bu dil anlamayı zorlaştırmaktadır. O nedenle “mitolojik dil”in efsaneden arındırılması ve hermeneutik çerçevede mesajın ortaya konulması gerekmektedir. Bunun için de “inanmak” temel şarttır.

Hermeneutik yaklaşım içerisinde önemli bir isim olarak Bultmann’ın da görüşlerine kısaca değinilebilir: Ona göre dinî metinlere yaklaşımda birkaç aşama mevcuttur. Öncelikle metinde yer alan efsanevî anlatılar belirlenerek bunlar üzerinden ifade edilen

anlam keşfedilmelidir. İkinci aşamada ise, mesaj keşfedilerek efsane ile kastedilenin ortaya konulması gerekmektedir. Bu ise ancak varoluşsal bir analizle mevcut olmaktadır.

Batıda dinî metinlerin anlaşılmasında kullanılan bir diğer yöntem ise *yapısalcılıktır*. Bu yöntem temelde dili konu edinir ve bu anlamda dili ikiye ayırır: Dil ve söz. Dil, konuşmayı hedef edinen ve muhataplar arasındaki ilişkiyi ifade eden bir olgudur. Bu anlamda yapısalcılık, olup biteni açıklamaktadır. Yapısalcılığın belirli bir sınırı ve yöntemi olmayıp amacı ise, bir nesneyi, nesnenin işleyişini, onun hangi kurallara göre işlediğini ortaya çıkaracak şekilde yeniden inşa etmektir. Bu açıdan yapısalcılık nesnenin yeniden inşa edilmesini hedef edinmesi bakımından diğer metotlardan ayrılır. Buna göre yapısalcılığın iki aşaması vardır: Parçalara bölme ve yeniden uyarılma. Bölünen parçalar büyük oranda birbirine benzerken çok küçük ayrıntılarda birbirinden ayrılırlar. İşte bu özelliklerle bütünde yeni bir anlam ortaya çıkarılırlar. Yapısalcı faaliyetin konusu ise eşyalara/nesnelere anlam veren insandır. Bu konuda kendine “nesnelere anlam vermenin nasıl gerçekleştiği” sorusunu sorar. Bu anlayışın önemli özelliklerinden biri de tarihi konu edinerek muhteva ve form açısından değerlendirmesi ve tarihi maddi, zihni ve estetik ile irtibatlandırmaya çalışmasıdır.

Yapısalcılık, tümünden gelim metodunu benimser. Bu anlamda yapının her bir parçası bütüne dair bir bilgi vermektedir. Yapısalcı metin analizinde kişi, önce metne dair ilk bilgilerinden elde ettiği intibalar sayesinde bir şablon oluşturmalı ve metni tahlil ettikçe bu şablonu tashih etmelidir. Aynı şekilde kişi araştırma esnasında bir taraftan kendini inşa ederken diğer taraftan konunun tekrar inşasını sağlamaktadır.

Yapısalcılık, genel olarak metinde özelde dinî metinlerde, metnin kendi döneminde anlaşılır olmasını sağlayan şeylerin ne olduğunu araştırmaya çalışır. Bu görüşün temsilcisi Barthes, bir metni üç aşamada analiz etmektedir: Hikâyede geçen şahısların her açıdan dökümlenmesi, hikâyedeki şahısların fiillerini dikkate alarak fonksiyonlarının dökümlenmesi ve fiillerinin dökümlenerek tasnif edilmesi.

Yazar, *Dinî İlimler ve Kur'an'ın Anlaşılması Tarihi ve Sistematik Bir Bakış* başlığı altındaki ikinci bölümde, öncelikle “dinî metin” ifadesinin temelde Kur'an ve Hadisler için, geniş anlamı ile de Tefsir, Fıkıh, Kelam ve Tasavvuf metinleri için kullanıldığını ifade etmektedir. Yazar burada önemli bir meseleye değinerek İslâm medeniyetinde dinî ilke ve hükümlerin insanî bir unsur olmadığını, aksine ilahî bir anlam ifade ettiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan ona göre İslâm

epistemolojisini diğer dinlerden ayıran en önemli özellik, bilgi kaynağının “sadık haber” olmasıdır. Bilgi teorisinde akıl ve beş duyunun kabul edilerek kullanılması açısından Batı ile kesişen İslâm, haber teorisini kabul etme konusunda diğerlerinden ayrılmakta bu konuda “isnad” sistemini sunmaktadır. Dinî ilimlere dair malzeme bize nakil üzerinde iki şekilde gelmektedir: Sözlü ve fiilî. Dolayısıyla bir yandan rivâyet olarak aktarılan bilgiler, diğer yandan yaşanarak gelenekle bağ koparılmadan devam ettirilmektedir.

Müslümanlar için Kur’ân’ın anlaşılması, epistemolojik değil, ontolojik ve varoluşsal bir mesele olmuştur. Kur’ân’ın anlaşılması ve yorumlanmasından birçok dinî ilim ortaya çıkmış ve bu ilimler, birbirleriyle çelişmemekle beraber farklı yöntemlerle ayetleri ele almışlardır. Ne var ki zamanın ilerlemesi ve değişen şartlar neticesinde yaşantı ile dinin (pratik ve teorik olanın) arasının açılması sonucunda Kur’ân epistemolojik bir kaynak olarak algılanmaya başlamıştır. Yaşamın içinden çekip çıkarılan Kur’ânî hayat, sadece lafız ile bağlantı kurmayı gerektirmiş, bu da selefi anlayışın öne çıkmasını sağlayarak yorumu anlama önclemiştir.

Yazara göre Kur’ân’ın anlaşılması üç cihette müzakere edilebilir: İnsan fiillerini konu edinen Fıkıh ve Fıkıh usulü, tasavvufi yaklaşım ve Kur’ân’ın mahiyeti ile Allah’ın sıfatları gibi meseleleri konu edinen Kelam. Burada Kur’ân’ın mahiyetine değinen yazar, onun muhtevasının haberî ve inşai olduğunu dile getirmekte, haberle “olması gereken”in inşai ile de “olması istenilenler”in ifade edildiğini söylemektedir. Aynı yerde Kur’ân’ın anlaşılmasının fiilî bir tevatür olarak var olageldiğini belirten yazara göre bu gerçek bizlere, Fıkıh Usulü ve Kelam eserleri ile bildirilmektedir. Kelamcılar Kur’ân’ı Allah’ın kelamı olması bakımından konu edinmektedirler. Dolayısıyla bu anlayışa göre Kur’ân’ın mahiyetine dair mahlûk olup olmadığı tartışmaları, Kur’ânın geçerliliğine dair değil, Allah’ın sıfatları hakkındaki tartışmayı ifade etmektedir. Yazara göre Kur’ân’ın en önemli özelliği, onun “okunan ve dinlenen” bir kitap olmasıdır. Bu da Müslümanların Kur’ân’ı araştırılan bir kaynak olmaktan ziyade kendisiyle ontolojik ve varoluşsal bir bağ kurulan bir “hitap” olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu anlamda nazım ve ahengin yanı sıra, kendisine inananlarını ahlaken üstün bir seviyeye çıkarması Kur’ân’ın mucizesidir. Tüm bunlardan hareketle yazar, sömürgeciliğin dikte ettiği tavırların, varoluşsal krizleri beraberinde getirdiğini belirterek, bunun için de anlamayı yeniden keşfederek söz konusu bu yeni anlamın bir zaman felsefesine esas kılınması gerektiğine dikkatleri çekmektedir.

Sonuç Yerine başlığı altında yazar, sonuçtan ziyade ek bilgiler vermekte ve burada ilk olarak bilgi kaynaklarını ifade ettikten sonra Müslümanları “sadık haberi” bilgi kaynağı görmeleri noktasında diğer vahiy dinlerinden ayırmaktadır. Bilgi tasavvurunun dinî ve dünyevî görüşleri etkileme ve belirlemede önemli bir yer tutmasını en önemli husus olarak gören yazar nezdinde “İslâm medeniyeti”, Kur’ân ve Hadislerin aktarımında bir “haber” teorisi üzerine inşa edilmiş bir medeniyeti ifade etmektedir. Görgün, burada iki önemli konuya daha değinmekte ve öncelikle Batının, bilgi teorisi konusunda bir yanıla Hristiyanlığa dayanırken diğer bir noktada ona karşı olduğunu; hatta Hristiyanlığı reddedip ve Hristiyanlık ile çatışarak bugüne geldiğini belirtmektedir. Bu nedenle Batının bilgi kaynakları arasında “sadık haber” yer almaz. İkinci olarak yazar, haber konusunda Hristiyanlığın esasında Hz. İsa’nın getirdiği “haber”e değil de bizzat Hz. İsa’nın varlığına haber olarak inandığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Hristiyanlık’ta İslâm’dan farklı olarak vahyin Hz. İsa’nın kendisi olup Hristiyanlığı bir kitap veya hitaba değil de bir zât ve olaya; İslâm’ın ise nakil ile aktarılan lisânî bir habere dayandığını vurgulamaktadır. Yorum adına Hristiyanlık’ta yorumun yorumu Kilise ortaya çıkarılırken; İslâm’da, nakil üzerine bina edilmiş ve yorum gerektirmeyen Sünnet’i esas almıştır.

Neticede, İslâm felsefesi ile Batı felsefesinde ortaya konulan yorum ve yöntemler bazı açılardan yüzeysel olarak benzese de üzerine inşa edildikleri medeniyet tasavvurunun asılları ile irtibatlı olarak ele alındığında farklı oldukları görülecektir. Yazara göre Hermeneutik bir Hristiyan ilmi iken; Fıkıh Usûlü, İslâm medeniyetinin kendi değerleri üzerine geliştirdiği bir ilimdir. Bunlar birbirinin alternatifi değil, mahiyetleri birbirinden farklı iki medeniyete has ilimlerdir.

Son söz olarak hakkında bilgi vermeye çalıştığımız bu eserin, medeniyet tasavvurlarının ortaya konulması açısından önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Fakat yazar, Batı medeniyetini ele aldığı birinci bölüm kadar ikinci bölümde ayrıntılı bilgi vermemiş, özellikle tefsirde rivâyet ve dirâyet yöntemlerine değinmemiştir. Hâlbuki neredeyse İslâmî ilimlerde merkezî bir konum ifade eden ehl-i hadis ve ehl-i rey ekolleri ile muhkem müteşâbih konusunda Sahâbeden itibaren ortaya koyulan tavırların zikredilmesi, kayda değer bir husus olacaktır. Nihayetinde bu eser okuyucuya anlam konusunda varoluşsal krizleri engelleme adına güzel bir perspektif sunmakta ve bu konuda okuyucuyu aydınlatmaktadır.